

vanski organizem, torej najpomembnejši instrument, ki je bil na voljo maršalu. Po Titovi smrti (1980) se njena vloga v družbi ni prav nič zmanjšala; veljala je za garanta "Titove Jugoslavije". V zapletenih medrepubliških odnosih v drugi polovici 80. let, ko so si bila slovenska (zahteva po asimetrični federaciji oz. konfederaciji) in srbska (Srbija = Jugoslavija) stališča do nadaljnega življenja v skupni jugoslovanski državi diametralno nasprotna, se je "Titova JLA" postavila na stran Srbije. V dani konfliktni situaciji Sloveniji seveda ni preostalo drugega, kot da razglasi neodvisnost (25. junija 1991). V tej zgodovinski odločitvi smo Slovenci dosegli politično enotnost, ki je bila temeljni pogoj za uspešno zavrnitev vojaške agresije JA in ohranitev samostojnosti. Z mednarodnim priznanjem Slovenije in Hrvaške (15. januarja 1992) in nekoliko kasneje Bosne in Hercegovine ter Makedonije "je bila Jugoslavija, ki je preminila že 25. junija 1991, dokončno pokopana z blagoslovom mednarodne skupnosti..." zaključuje prof. Pirjevec.

Napisati monografsko študijo o zgodovini Jugoslavije, gledano s strokovnega vidika, nikakor ni preprosto delo; če imamo ob tem še v vidu sedanjí zapleteni politični trenutek, v katerem bi večina Slovencev najraje pozabila, da smo bili še do včeraj del Jugoslavije, pa sploh ne. Obema težavama, strokovni in politični, je bil prof. Jože Pirjevec - kot izvrsten poznavalec ne samo jugoslovanske, temveč svetovne zgodovine 19. in 20. stoletja nasploh - odlični mojster. Pri pisanju je bil dovolj blizu in obenem dovolj daleč od matične domovine, da ni zašel pod vpliv te ali one dnevne politike. To je vsekakor odlika in znanstvena vrednost tega dela, ki se še posebno zrcali v tem, da pisec ne zamolči ničesar bistvenega, obenem pa ne manipulira s posameznimi segmenti, saj jih preprosto ne trga iz konteksta celote; skratka zavrača ekskluzivistični pristop, ki je še posebno značilen za zdajšnje pisce "spominov". Le tako je lahko ostal zvest svojemu osnovnemu znanstvenemu principu - opazovanju in razumevanju (v našem primeru) jugoslovanskega kompleksa v kontekstu evropske in svetovne zgodovine. Še več, avtor je z dialektičnim (vzročno-posledičnim) pristopom argumentirano poiskal odgovore za smrt Jugoslavije, ki jih je po njegovem mnenju potrebno iskati ne samo v zapletenih notranjih mednarodnih odnosih, pač pa tudi v spremenjenih mednarodnih političnih okoliščinah, nastalih po simboličnem padcu berlinskega zidu. In v tem kontekstu ne gre prezreti, da je naše aktivno soustvarjanje tega izjemnega svetovno-zgodovinsko-političnega trenutka navsezadnje botrovalo rojstvu slovenske države, poudarjam, slovenske države kot mednarodnega subjekta. V tej mednarodni povezanosti zgodovinskih procesov je šele možno objektivno zaznavati in razumevati širino in globino konkretnega zgodovinskega dogajanja ter preseči lastni subjektivizem in zazrtost vase. Tistega bralca, ki tega vsebinsko ni dojel, knjiga "*Jugoslavija 1918-1992*" ne bo povsem zadovoljila, vendar je to že vprašanje

individualnega subjektivizma. Vsem nam pa le ostaja skupni imenovalec - želja po globljem, objektivnejšem razumevanju zgodovinskih vzrokov in posledic, ki so navsezadnje pripeljali do naše množične plebiscitarne odločitve za lastno pot, za samostojno Slovenijo; v tem kontekstu pa nikakor ne moremo prezreti argumentiranih ugotovitev, zapisanih v izvrstni Pirjevčevi monografiji "*Jugoslavija 1918-1992*". Skratka, pred nami je knjiga, ki je vredna pozornega branja, tudi zato, da bi bolj razumeli našo bližnjo preteklost in sedanost.

Avgust Lešnik

SLOVENIJA, ITALIJA / SLOVENIA, ITALY: BELA KNJIGA O DIPLOMATSKIH ODNOSIH / WHITE BOOK ON DIPLOMATIC RELATIONS. Ministrstvo za zunanje zadeve Republike Slovenije (uredila Branko Gradišnik in Jože Šušmelj), Založba Debora, Ljubljana, marec 1996, 93 + XXIII (Dodatek) strani*

Motive, ki so pobudili Ministrstvo za zunanje zadeve R Slovenije k odločitvi, da objavi t.i. Belo knjigo o slovensko-italijanskih odnosih, je v Spretni besedi pojasnil slovenski zunanji minister Zoran Thaler: "... ker Italija v mednarodni javnosti popačeno prikazuje bistvo odnosov med Italijo in Slovenijo, in ker ne ločuje med bilateralnim sporazumevanjem in multilateralnim pogojevanjem, je Republika Slovenija sklenila z objavo Bele knjige dokumentirano in pravno osvetliti zgodovinske odnose med državama in v tej luči pred očmi tuje in domače javnosti razjasniti tudi ozadje nepotrebne in neupravičenega dogajanja, ki dandanes meče senco na skupno prihodnost dveh evropskih sosed". Da Bela knjiga ni namenjena zgolj zainteresirani slovenski javnosti, temveč še toliko bolj objektivnemu seznanjanju mednarodne strokovne javnosti o (ne)opravičenosti italijanskega pogojevanja in izsiljevanja R Slovenije, je razvidno iz odločitve, da so dokumenti objavljeni v izvorniku in prevodu, torej v slovenščini in še v enem izmed diplomatskih jezikov.

Pričujoča Bela knjiga tako prinaša najpomembnejše diplomatske dokumente in sporazume, ki jih je Republika Slovenija kot samostojna država in kot država naslednica bivše skupne jugoslovanske države sklenila z Republiko Italijo, poleg teh pa tudi nekatere enciklopedične predstavitve ključnih dogodkov, povzetih po Enciklopediji Slovenije. V razgretih političnih razpravah na dano temo, tako na eni kot drugi strani državne

* Pričujoči zapis je za tisk prirejen avtorjev prikaz Bele knjige na predstavitvi, ki je bila 24. aprila 1996 v Pokrajinskem muzeju v Kopru, v organizaciji Znanstveno raziskovalnega središča Republike Slovenije v Kopru, Zgodovinskega društva za južno Primorsko in Pokrajinskega muzeja Koper.

meje, ko se vse vrtilo okrog tem, kot so fojbe, vprašanje lastnine optantov, razprodaja slovenske zemlje, skratka okrog vprašanj, ki se časovno odpro šele po kapitulaciji Italije in kasneje, ne gre prezreti, da sta urednika za prvi ključni dokument izbrala *meddržavno tajno pogodbo*, sklenjeno med Italijo in antantnimi državami (Francijo, Rusijo, Veliko Britanijo) 26. 4. 1915 v Londonu. Ta je med ostalim določal, da pripadajo Italiji (za sodelovanje na strani antante) Tridentinsko, južna Tirolska, Trst, Goriško-Gradiščanska, Istra do Kvarnerja ter otoka Cres in Lošinj skupaj z nekaterimi manjšimi otoki. Nedvomno je bil londonski pakt tisti, ki je omogočil Italiji - po zmagi antante v prvi svetovni vojni in sočasnem razpadu Avstro-Ogrske monarhije - dokončati zedinjevanje, ki je potekalo v 19. stoletju. Italija je lahko uresničila programe iz zedinjevalnega procesa, v katerih so bile zahteve po strateških mejah, ne oziraje se na narodnostno sestavo pridobljenih ozemelj.

In kaj je to pomenilo za slovenski narod? "Za Slovence sta pomenila kasnejša Rapalska pogodba ter koroški plebiscit bolečo rano in veliko razočaranje," kot je zapisal prof. Jože Pirjevec v knjigi *Jugoslavija 1918-1992*. Potem ko so stoletja živeli pod isto oblastjo v habsburški monarhiji (čeprav razdeljeni na njene različne dežele), so se naenkrat znašli razkosani na štiri med seboj sovražne države, s tretjino naroda, podrejenega tujcem. V tem kontekstu lahko samo pritrdimo njegovi ugotovitvi (zapisani v *Spremni besedi k Pismom Henrika Tume*): "Kako zelo se je naš bivanjski prostor zožil zaradi novih meja, ki jih je prinesel propad habsburške monarhije."

Naslednji dokument oz. geslo posega v obdobje fašistične vladavine; govori o sodnih procesih, ki so bili v pristojnosti *Posebnega sodišča za zaščito države*. Sodišče, ki ga je 25. 11. 1926 ustanovil italijanski fašistični režim, je imelo značaj političnega sodišča, saj je sodilo obtoženim zločinov proti fašistični Italiji (torej protifašistom) v letih 1926-1943. Prvi proces proti Slovincem je bil 25. 6. 1927, zadnji 20. 7. 1943. Po statističnih podatkih je bilo med vsemi obtoženimi 9,7% obtožencev slovenske in hrvaške narodnosti, medtem ko je znašal delež prebivalcev obeh narodnosti v Italiji le 1% od vsega prebivalstva.

Geslo *Cona A Julijske krajine* pojasnjuje nastanek in razmere v anglo-ameriškem zasedbenem območju v Slovenskem primorju od maja 1945 do septembra 1947 ter opozarja, da je Zavezniška vojaška uprava /ZVU/ v glavnem ohranila nespremenjene vse protislovenske diskriminacijske zakone, kakršni so bili v veljavi do italijanske okupacije. Edina resnična pridobitev je bila obnovitev osnovnih in srednjih šol s slovenskim učnim jezikom na Tržaškem in Goriškem, vendar so bili Beneški Slovenci v Videmski pokrajini v tem izvzeti.

Prvi originalni dokument, ki ga prinaša Bela knjiga, je *Mirovna pogodba med Jugoslavijo in Italijo*. Sporazum so podpisale "zavezniške in združene sile" (21

držav, med njimi FLR) na eni in Italija na drugi strani v Parizu 10. februarja 1947, veljati pa je začel po ratifikacijah 15. 9. 1947. Po tej pogodbi je bila revidirana rapalska meja in določena nova italijansko-jugoslovanska meja; istočasno je bilo ustanovljeno Svobodno tržaško ozemlje /STO/, ki je dobilo svobodni mednarodni status pod zaščito varnostnega sveta. To je pomenilo, da je nad tem teritorijem prenehala italijanska suverenost kot tudi, da je STO z delitvijo po Morganovi črti na cono A in B prešel pod začasno upravo zavezniških vojaških poveljstev (anglo-ameriško v coni A in vojaško upravo JA /VUJA/ v coni B) - in to vse dotlej, dokler guverner ne bo prevzel dolžnosti.

Mirovna pogodba je zagotovila enakopravnost vseh narodnosti; uradna jezika sta bila italijanščina in slovensščina, ustava STO pa naj bi določila, v katerih primerih bi se lahko uporabljala hrvaščina kot tretji uradni jezik. Ob povedanem ne gre prezreti, da je bilo ravnanje ZVU v narodnostnem pogledu pristransko; to potrjuje ne nazadnje tudi ukaz ZVU 2. 9. 1949, ki je določil italijanski jezik kot edini uradni jezik na območju cone A STO.

Naslednji dokument v Beli knjigi je *Sporazum med FLR in R Italijo o italijanskem imetju, upravičenjih in deležih v Jugoslaviji*, podpisan 23. maja 1949 v Beogradu; z njim se je vlada FLR obvezala, da bo nakazala vladi R Italije odškodnino za italijansko imetje na ozemlju, ki ga je Italija cedirala (prepuščila) FLR v skladu z določili Mirovne pogodbe, ali na bivšem jugoslovanskem ozemlju, ki so bili podvrženi nacionalizaciji, agrarni reformi ali kateremukoli drugemu ukrepu splošne narave, ki prizadene lastništvo. Gre za prvi meddržavni dokument, ki ureja nekatera pravno-lastniška razmerja.

Ker se glede guvernerja FLR in Italija (ob podpori VB, ZDA in Francije) nikakor nista mogli sporazumeti, je ostalo STO še naprej razdeljeno na dve coni. Potem ko so 8. 10. 1953 Anglo-Američani sporočili, da umikajo svoje enote iz cone A in jo prepuščajo Italiji, je prišlo do vojne napetosti. Tito je predlagal konferenco, na kateri bi sodelovale ZDA, VB, Jugoslavija in tudi Italija. Ta predlog je odprl pot nadaljnjim pogajanjem, ki so pripeljala do podpisa *Londonskega memoranduma* (5. 10. 1954), s katerim je prenehala vojaška uprava v obeh conah: cono B in majhen del cone A je dobila v upravo Jugoslavija, večino cone A s Trstom pa Italija. Z novo razmejitevjo, ki jo je opredelila *Spomenica o soglasju med vladami Italije, Zedinjenega kraljestva, Združenih držav in Jugoslavije o STO* (objavljena je v Beli knjigi), je Slovenija dobila obalo in izhod na morje. Obenem so zavezniki izjavili (predvsem zaradi zapletov glede ratificiranja memoranduma v italijanskem parlamentu), da v prihodnje ne bodo podprli nobene nove ozemeljske zahteve; mogoč je bil le še neposreden sporazum med Italijo in Jugoslavijo. Pomemben del memoranduma je *Posebni statut*, ki obojestransko zagotavlja narodnostne

pravice manjšin na območjih, na katera je segla italijanska oziroma jugoslovanska civilna uprava. Posebni statut (ki je prav tako objavljen v Beli knjigi) je bil prvi mednarodni dokument, ki je (in to samo za tržaško ozemlje) urejal zaščito slovenske etnične manjšine v Italiji. Drugače povedano, zahodni zavezniki so se čutili dolžne le za ureditev razmer na teritoriju STO (!), saj so bila ostala vprašanja, po njihovem mnenju, rešena že s pariško mirovno pogodbo ali pa so predmet t.i. bilateralnih pogajanj in sporazumov.

18. decembra istega leta je bil v Beogradu podpisan *Sporazum med FLRJ in R Italijo o dokončni poravnavi vseh medsebojnih obveznosti ekonomskega in finančnega značaja*, ki izhajajo iz mirovne pogodbe in nadaljnjih sporazumov. Sporazum, ki je objavljen v Beli knjigi, ureja sporazumno reševanje civilnih in vojaških pokojnin, vprašanje italijanskega imetja, vprašanje bank, hranilnic, železnice, pošte, reparacij in drugih vprašanj, ki zadevajo obe strani. Naslednji dokument *Sporazum med SFRJ in R Italijo*, podpisan 3. julija 1965 v Rimu, je natančneje konkretiziral izvajanje sporazuma z dne 18. decembra 1954. Z njim se je jugoslovanska vlada zavezala, da bo za italijansko imetje, ki se je nahajalo na ozemlju predvojne Jugoslavije (!) in ki ga je nova jugoslovanska oblast zasegla, zadržala ali likvidirala, plačala italijanski vladi ustrezen znesek (2.600.000 \$) v desetih letnih obrokih od 1. januarja 1966. Sporazum v svojem 4. členu sporoča, da pomeni dokončno poravnavo vseh vzajemnih ekonomskih in finančnih obveznosti.

Svojevrstno kulminacijo v otoplitvi italijansko-jugoslovanskih odnosov pomeni podpis *Osimskih sporazumov* 10. novembra 1975. Sporazumi vsebujejo tri temeljne dokumente: *Pogodba med SFRJ in R Italijo o meji* in z njo povezanih vprašanjih, *Sporazum o pospeševanju gospodarskega sodelovanja* in *Protokol o skupni prosti coni* ter 16 dodatkov. V Beli knjigi je objavljena *Pogodba med SFRJ in R Italijo*, ki ureja predvsem mednarodno priznanje državne meje, kakršna je bila določena že z Londonskim memorandumom (1954). To dejstvo ni nepomembno, saj za razliko od jugoslovanske skupščine italijanski parlament londonskega memoranduma ni ratificiral. Ob ratificiranju Osimskih sporazumov je Poslanska zbornica R Italije 17. decembra 1976 sprejela posebno *Resolucijo*; v njej poudarja, da daje pooblastilo za ratifikacijo osimskih sporazumov, saj rešujejo sporno ozemeljsko in pravno vprašanje med Italijo in Jugoslavijo. Bela knjiga objavlja tudi govor takratnega predsednika italijanske vlade *Alda Mora* v *poslanski zbornici* (1. oktobra 1975) v podporo osimskim sporazumom. "Glede na prve ozire je vsekakor res, da gre za italijansko odrekanje. Res pa je tudi, da je akt o izročitvi cone B v upravljanje Jugoslaviji vsekakor trajen in nespremenljiv. Nespremenljiv s silo, pa tudi nespremenljiv prek soglasja... Bistveni interes Italije je, da je Jugoslavija neodvisna, neokrnjena, mir-

na. V takšnih razmerah na vzhodni meji nismo ogroženi, temveč zavarovani," je poudaril Aldo Moro, ko je zagovarjal podpis trajnega sporazuma.

T.i. *Rimski sporazum med SFRJ in R Italijo*, podpisan 18. februarja 1983, je dokončno uredil vse vzajemne obveznosti, podpisane v Osimu. Obe strani sta se sporazumeli, da si je SFRJ dokončno pridobila imetje, upravičenja in deleže, za kar bo jugoslovanska vladala izplačala italijanski odškodnino v višini 110 milijonov \$, in sicer v 13 enakih letnih obrokih, začeni s 1. januarjem 1990. Jugoslovanska stran se je tudi obvezala (20. junija 1985), da bo dala 179 odškodninskim upravičencem na prosto razpolago imetje, in sicer po katastrsko urejenem seznamu, ki je priložen temu sporazumu.

Zaključni del Bele knjige tvorijo dokumenti, sprejeti oziroma podpisani po razglasitvi R Slovenije kot samostojne in neodvisne države. Tako *Deklaracija ob neodvisnosti*, sprejeta 25. junija 1991 v slovenski skupščini, med ostalim poudarja, da R Slovenija spoštuje vsa načela mednarodnega prava in v smislu pravnega nasledstva določbe vseh mednarodnih pogodb, ki jih je sklenila SFRJ in se nanašajo na ozemlje R Slovenije kot tudi, da R Slovenija pričakuje od sosednjih držav, da bodo upštevale in poglobljale z mednarodnimi konvencijami in bilateralnimi pogodbami doseženo raven zaščite slovenske manjšine, sama pa zagotavlja posebne pravice avtohtonima narodnima skupnostima Italijanov in Madžarov v R Sloveniji. Sledi objava *pisma* takratnega italijanskega predsednika *Francesca Cossiga*, poslanega 16. 1. 1992 slovenskemu predsedniku Milanu Kučanu; v njem sporoča, da je R Italija priznala R Slovenijo kot samostojno in neodvisno državo.

Proces otoplitve italijansko-slovenskih odnosov je bil s političnimi spremembami v letih 1993/94, ki so prinesle na italijansko politično površje nacionaliste in neofašiste, ustavljen; ponovno so se pojavile zahteve po reviziji Osimskega in Rimskega sporazuma. Tako so na domači in mednarodni politični sceni uspeli - seveda v nasprotju z naporu in predvidevanji akterjev Osima - zavrteti kolo zgodovine nazaj in s tem ponovno odpreti vprašanja, ki so bila z omenjenimi sporazumi že rešena. Zato je Državni zbor 25. marca 1993 sprejel *Stališča in sklepe o slovensko italijanskih odnosih*, v katerih poudarja, da je potrebno z italijansko stranjo nadaljevati pogovore o urejanju meddržavnih odnosov, hkrati pa ne pristaja niti na revizijo državnih meja, določenih s polnopravno veljavnimi Osimski sporazumi, niti na ponovno odpiranje vprašanja vračanja t.i. optantskega imetja, ki je bilo formalnopravno rešeno z Rimskim sporazumom.

Zadnja objavljena dokumenta v Beli knjigi sta *Sporočilo za javnost vlade R Slovenije*, z dne 23. septembra 1994, ter *Deklaracija vlade R Slovenije o odnosih z Italijo* in o namerah v zvezi s harmonizacijo slovenske zakonodaje z zakonodajo Evropske unije, sprejeta 30. septembra 1994.

V prvem vlada sporoča, da na podlagi določb - ki izvirajo iz Osimske pogodbe in Rimskega sporazuma, ki ga je Slovenija nasledila 31. julija 1992 z izmenjavo not med R Slovenijo in R Italijo - Slovenija želi nakazati preostale obroke odškodnine. Obenem ugotavlja, da italijanska stran - kljub prošnji slovenskega ministra za finance - še vedno ni sporočila številke bančnega računa, zato je primorana odpreti posebni račun v tujini, na katerega bo nakazovala preostale obroke.

V *Deklaraciji* pa vlada sodi, da je nesprejemljivo pogojevanje vstopa Slovenije v pridruženo članstvo Evropske zveze s predhodno rešitvijo vseh domnevno odprtih vprašanj med državama Slovenijo in Italijo, ter poudarja, da bo v medsebojnih odnosih vztrajala na spoštovanju in izvajanju veljavnih meddržavnih sporazumov, med temi Pariške mirovne pogodbe iz leta 1947, Osimskih sporazumov iz leta 1975 in Rimskega sporazuma iz leta 1983.

Lahko samo upamo - v dobro obeh narodov (tako italijanskega kot slovenskega) - da bodo spremembe na italijanski politični sceni po zadnjih volitvah ponovno speljale italijansko-slovenske odnose na tiste tirnice, ki so bile načrtane pred dvajsetimi leti z Osimskimi sporazumi.

Av gust Lešnik

Boris M. Gombač: SLOVENIJA, ITALIJA: OD PREZIRANJA DO PRIZNANJA. Založba Debora (Zbirka "Vrag ali mejak?"; knj. 1). Ljubljana 1996, 157 strani*

Pobuda Ministrstva za zunanje zadeve Republike Slovenije, da naj objavo *Bele knjige o diplomatskih odnosih med Slovenijo in Italijo* pospremi izdaja poljudnejšega, po konceptu esejističnega, po podatkih pa znanstveno bogatega prikaza odnosov med Slovenci in Italijani, je bila nedvomno hvalevredna, saj je *bela knjiga* že po svoji definiciji le "zbirka mednarodnih diplomatskih dokumentov, ki jih objavi kaka država o državi, s katero je v sporu"; v njej, razen osnovnih pojasnil, seveda ni prostora za širša pojasnjevanja in interpretacije. Seveda pa napisati takšno sintetično delo (na dodeljenih borih 150 straneh!), ki bo "zadovoljila" bralca tako na slovenski kot italijanski strani, tako zgodovinarja kot laika, in ne nazadnje tudi diplomata, ki se po službeni dolžnosti ukvarja z dano problematiko (delo bo izšlo tudi v angleškem prevodu!), za pisca še

zdaleč ni lahko opravilo. Še posebno, ker ne gre spregledati dejstva, da historiografske literature na dano temo - žal največkrat obremenjene z nacionalističnim nabojem, kar še posebej velja za italijanske pisce - niti ni tako malo. Poleg tega so nekatera obdobja v zgodovini italijansko-slovenskih odnosov temeljiteje in objektivneje raziskana kot druga, pa tudi "belih lis", ki so največkrat predmet političnega manipuliranja tako na eni kot na drugi strani meje, je kar nekaj. Izdaja obeh del - *Bele knjige in Slovenija, Italija: od preziranja do priznanja* - naj bi na eni strani pripomogla k objektivnejšemu razumevanju zgodovine italijansko-slovenskih odnosov, na drugi pa omogočila strpnejši, predvsem pa enakopraven dialog med sosednjima državama.

Pisca knjige *Slovenija, Italija: od preziranja do priznanja*, Borisa M. Gombača, tržaškega Slovenca, doktorja zgodovinskih znanosti, nosilca projekta "Zgodovina institucij in vsakdanjega življenja v Slovenskem primorju" pri novoustanovljenem Znanstveno-raziskovalnem središču Republike Slovenije v Kopru, do nedavnega tudi člana mešane slovensko-italijanske kulturno-zgodovinske komisije, ustanovljene leta 1993 na pobudo tedanjega zunanjega ministra R Slovenije, verjetno ni potrebno posebej predstavljati, saj je doslej objavil že vrsto odmevnih študij in razprav (njegova bibliografija kaže, da se je raziskovalno ves čas posvečal pretežno slovensko-italijanski problematiki); na tem mestu naj spomnim le na delo *Trst-Trieste, dve imeni, ena identiteta* (Ljubljana, 1993).

Gombač v svojem najnovejšem delu razgalja problematiko slovensko-italijanskih odnosov v štirih časovnih poglavjih.

V prvem, z naslovom *K.u.K. (op. Österreich-Ungarn Kaiserlich und Königlich)*, govori o geostrateški pomembnosti "Primorja" kot področja srečevanja dveh kultur in etnij, konkretno slovenskega in romanskega življa, in to od prve slovanske naselitve v te kraje v 6. stoletju do razpada monarhije (1918). V ospredju avtorjevega zanimanja je politično dozorevanje obeh narodov, saj je *nacionalna ideja*, ki jo je po francoski revoluciji Napoleon učinkovito sejal po Evropi, močno odmevala tako pri Slovencih kot Italijanih. V prvi polovici 19. stoletja se pri obeh oblikujejo narodnostni programi. Ključni problem je seveda problem razmejitev, natančneje vprašanje vzhodne oziroma zahodne meje. *Karbonarji* so prvi pobudniki italijanskega zedinjenja; v svojem programu l. 1818 predlagajo na vzhodu mejo, ki bi tekla po Julijcih in prek Snežnika po gorskih vrhovih vse do Boke. Posebno kočljiva poteza te ideje je v tem, da ima za izključno italijanske dežele tudi tiste, kjer je italijansko prebivalstvo v manjšini; njihov t.i. maksimalistični program je potemtakem zadeval ne samo Italijane, pač pa tudi sosede, predvsem Slovence in Hrvate. Vsekakor gre tedaj le za idejo (podobne velikonacionalne ideje je moč zaznati pri

* Pričujoči zapis je za tisk prirejen avtorjev prikaz knjige Borisa M. Gombača *Slovenija, Italija* na predstavitvi, ki je bila 24. aprila 1996 v Pokrajinskem muzeju v Kopru, v organizaciji Znanstveno raziskovalnega središča Republike Slovenije v Kopru, Zgodovinskega društva za južno Primorsko in Pokrajinskega muzeja Koper.